

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПАРАСЮК Василь Михайлович

УДК 340.122:343.132:340.61

**ІМПЕРАТИВНІСТЬ МОРАЛІ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

Спеціальність: 12.00.12 – філософія права

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2008

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Сливка Степан Степанович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
теорії та історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Титов Володимир Данилович,
Національна юридична академія України імені
Ярослава Мудрого, професор кафедри логіки

доктор юридичних наук, доцент
Фріс Павло Львович,
Прикарпатський юридичний інститут
Львівського державного університету
внутрішніх справ, завідувач кафедри
кримінального права та кримінології

Захист відбудеться « 6 » травня 2008 р. о « 13.00 » годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ (79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26).

З дисертацією можна ознайомитись у загальній бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ (79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26).

Автореферат розісланий « 4 » квітня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.З. Панкевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній соціокультурній ситуації все більшого значення набуває не тільки мораль, а й методологічний характер імперативу моралі, який спрямований на пошуки вищих цінностей для гармонізації суспільних відносин, оскільки сьогодні все більш відчутним є розпад ціннісних орієнтацій, загострюється криза внутрішньої і зовнішньої політики держави. Етична стурбованість охоплює суспільство, яке все частіше вдається до ренесансної думки щодо подальшої долі життєдіяльності, руху за права і свободи, національної і світової безпеки.

Протягом усієї історії розвитку людства дослідники зверталися до професійної моралі як винятково важливого критерію, відповідно до якого повинні визначатися напрями діяльності держави. Ці критерії завжди були еталоном оцінки діяльності держави, її політики, а професійна мораль відігравала значну роль у суспільному житті будь-якої держави і народу.

Моральна революція свідомості людства вимагає передусім підвищення ступеня надійності впливу правоохоронних органів на цивілізаційний процес, оскільки безвихідне становище політичних дій призводить до судових розглядів. Така ситуація в державі створює підґрунтя для росту злочинності, руйнації закономірного розвитку суспільства.

Дослідження професійної діяльності слідчого полягає не тільки у важливості її характеристики як категорії суспільного життя, а й у створенні на цій основі норм права. Позитивне право недостатньо наповнене нормами природного права, зокрема моральними імперативами, що не забезпечує дієвості правової справедливості, доцільності та стабільності. Взірцем імперативності моралі у праві слугують міжнародні стандарти захисту прав людини та міжнародне право, де наявна певна збалансованість норм позитивного права з природним.

Досудове слідство має творчий процес, який тією чи іншою мірою наповнений змістом, і моральні норми усвідомлюються слідчим. Проте політична й економічна нестабільності, зловживання владними повноваженнями доволі багатьох посадових осіб мають негативний вплив на професійну діяльність слідчого. Нинішня ситуація диктує потребу сформуванню у слідчого моральний імунітет, необхідний для реалізації правових норм згідно з Конституцією України.

Таким чином, особливістю дисертаційної роботи є відсутність у науці комплексного дослідження філософсько-правових проблем у професійній діяльності слідчого.

Потреба у дисертаційному дослідженні посилюється тим, що сучасна професійна діяльність слідчого часто зазнає впливу тих ідеологій, які панують в сучасному українському суспільстві, коли розуміння права подекуди зводиться до політичних та бізнесових домовленостей. Авторитет права втрачається через різного роду «недоторканності», що сприяє свавільним діям окремих політиків чи державних чиновників, внесенню спеціальних змін у законодавство, а слідчий потрапляє у безвихідне становище без чітких орієнтирів у праві і власній професійній діяльності.

Відтак вимогою часу є потреба нового, філософсько-правового осмислення професійної діяльності слідчого та надання йому права користуватися принципом верховенства права, використовуючи при цьому моральні імперативи.

Стан наукової розробки проблеми. Проблеми моралі у професійній діяльності слідчих органів досліджувалися науковцями-юристами. Серед них: В. Андросюк, О. Бандурка, В. Бахін, Р. Белкін, В. Васильєв, В. Галаган, Г. Горський, Ю. Грошевой, В. Даневський, Г. Дубов, А. Жалінський, О. Закомлистов, Н. Клименко, А. Кобликов, Я. Комісарова, А. Коні, В. Коновалова, Д. Котов, В. Кузьмичов, В. Леоненко, С. Любичев,

М. Михеєнко, В. Нор, А. Ратінов, С. Стахівський, М. Строгович, І. Строков, В. Тертишник, П. Фріс, В. Шепітько та ін.

Проте поза сферою дослідження залишалися філософські аспекти слідчої діяльності, зокрема теорія імперативу моралі, етика імперативу у кримінально-процесуальному праві, вплив морального імперативу на вибір рішення слідчого.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане відповідно до пп. 5.1, 5.2, 5.3 наказу МВС України «Про затвердження Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004–2009 років» від 5 липня 2004 р. № 755. Дисертація є складовою частиною науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямом «Проблеми наукового забезпечення професійної діяльності органів внутрішніх справ в умовах розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні» (державний реєстраційний № 0106 U 003639).

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення і аналіз філософсько-правових основ професійної діяльності слідчого, зокрема, впливу імперативності моралі на професійну етику слідчого, його кримінально-процесуальну діяльність.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі основні завдання:

- висвітлити філософські засади діяльності слідчого;
- розкрити роль імперативності моралі у професійній етиці слідчого;
- дослідити дію імперативності моралі у чинному законодавстві;
- здійснити філософсько-правове обґрунтування процесу імперативності моралі у професійній діяльності слідчого;
- інтегрувати імператив моралі з професійно-психологічною діяльністю слідчого.

Об'єктом дослідження є морально-правова діяльність органів досудового слідства.

Предметом дослідження є філософсько-правові проблеми імперативності моралі у професійній діяльності слідчого.

Методи дослідження відповідають поставленій меті та завданням. У процесі теоретичного та практичного дослідження застосовувалися філософські, загальнонаукові та спеціальні методи:

- філософсько-правовий – при дослідженні методології слідчої діяльності;
- порівняльно-правовий – при зіставленні кримінального і кримінально-процесуального права;
- логічний – при формуванні дефініцій «професійна етика слідчого», «етизація професійної діяльності слідчого», визначенні методології слідчої діяльності;
- системно-структурний та функціональний методи – при дослідженні процесу імперативізації моралі в основних кримінально-процесуальних діях слідчого.

Спеціальні методи дали змогу проаналізувати нормативно-правові акти та практичну діяльність, визначити правовий статус слідчого.

У дослідженні застосовувались також закони і методи аналізу та синтезу, дедукції, індукції та аналогії, порівняння та протиставлення у систематизації емпіричного матеріалу й отриманні власних теоретичних результатів.

Теоретичною основою дослідження стали творчо опрацьовані положення, аргументи та висновки, що містяться як у працях вітчизняних, так і зарубіжних вчених різних історичних епох:

- із філософії – І. Борзенка, Д. Г'юма, В. Канке, В. Кувакіна, А. Кудишинової, Г. Левіна, Т. Ліпса, А. Макінтайра, В. Малахова, Н. Мерфі, Я. Мільнер-Іриніна, Е. Радлова, А. Разіна, В.Титова, Дж. Вітроу, Ю. Хабермаса, В. Хвостова, В. Шемшука;

- із філософії права – М. Алексєєва, С. Алексєєва, В. Бачиніна, В. Букрєєва, А. Вигорбиної, О. Грищук, О. Закомлистова, І. Кального, Д. Керімова, А. Козловського, С. Котляревського, К. Неволіна, В. Нерсєянца, П. Новгородцева, І. Петрухіна, Е. Позднякова, П. Рабіновича, Г. Радбурга, І. Римської, С. Синхи, С. Сливки, Р. Циппеліуса;
- з етики – Р. Апрєсяна, У. Барбура, М. Барщєвського, І. Велєнто, О. Вишнякової, Д. Гільдебранта, Г. Гребєнькова, А. Гусєйнова, О. Дубко, І. Зеленкової, А. Коблікова, В. Кондрашова, Н. Малишевої, Т. Москалькової, Е. Радлова, А. Разіна, А. Ріха, Д. Фіолєвського, О. Чичіної, Ю. Шрейдера.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації на основі використання доробку вітчизняних та зарубіжних учених, вивчення моральної та слідчої практики, філософсько-правового узагальнення уперше досліджено роль морального імперативу у професійній діяльності слідчого.

Найвагоміші результати дослідження, які відображають внесок дисертанта у розробку означеної проблеми, полягають у тому, що:

вперше:

- обґрунтовано, що імператив моралі (як внутрішній примус) має більшу силу від норм професійної етики, оскільки імператив моралі випливає із природного права, а професійна етика – із позитивного права;
- доведено, що, крім утверджених психологічних характеристик процесуальної діяльності слідчого, існують ще й такі, як культурологічна регламентація і філософсько-правове обґрунтування;
- обґрунтовано, що імперативність моралі у кримінально-процесуальному законі відображається у совісті, сумлінні слідчого, його професіоналізмі;
- встановлено, що внутрішній аспект моралі підвладний правовому почуттю і є методологією професійної діяльності слідчого.

набуло подальшого розвитку:

- підхід до компонентів методології слідчої діяльності, серед яких є культура мислення слідчого, культура уяви слідчого, культура застосування правових норм, культура використання моральних норм слідчим;
- вчення про те, що внутрішньої моральної сили набувають ті моральні норми, які утворилися й утвердилися еволюційно. Вони відображені у повазі до права;
- твердження, що філософсько-правовий вимір імперативного морального регулювання професійних дій слідчого стосується спонукальних дій слідчого, які випливають із норм кримінально-процесуального закону;
- положення про те, що завдання слідчого полягає в тому, щоб власним імперативом моралі привести в дію імператив моралі злочинця.

Наведені положення є особистим внеском здобувача у дослідження означеної проблеми.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації положення та висновки можуть стати основою для подальшої розробки цілісної концепції філософсько-правового виміру професійної діяльності слідчого.

Матеріали дисертації можуть застосовуватися у навчальному процесі, використовуватися при підготовці підручників, навчальних посібників з юридичної деонтології, професійної етики, філософії права, а також кримінального процесу та криміналістики. Зокрема, вже видано навчальний посібник з професійної етики слідчого.

Автор неодноразово виступав на заняттях з професійної підготовки слідчих в ГУМВС України у Львівській області з питань підвищення рівня професійної етики та використання імперативу моралі у слідчій діяльності. З курсантами та студентами Львівського державного

університету внутрішніх справ проводились дні культури, де здобувач пропагував морально-етичні вимоги до професії слідчого.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (27–28 жовтня 2006 р., м. Хмельницький); науково-теоретичній конференції «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (26 січня 2008 р., м. Київ.); науково-звітній конференції факультету кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ «Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави» (16 лютого 2007 р., м. Львів); Другій звітній науковій конференції «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи» (29 лютого 2008 р., м. Львів).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, викладено в шести наукових статтях у виданнях, що входять до переліку ВАК України як фахові, одному навчальному посібнику та чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, що охоплюють десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 191 сторінку, з яких 175 – основного тексту дисертації, список використаних джерел – 16 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** подається загальна характеристика роботи: обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, характеризується стан її розробки; визначається об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, його методологічна, теоретична основа; розкривається наукова новизна, формулюються основні положення, що виносяться на захист; підкреслюється теоретична й практична значущість роботи; вказуються відомості про апробацію результатів дослідження та публікації.

Перший розділ дослідження «**Методологія дослідження професійної діяльності слідчого**» складається із двох підрозділів.

У першому підрозділі «**Методологічні засади професійної діяльності слідчого: огляд літератури**» здійснюється частковий (щодо конкретної проблеми) огляд літератури, який в подальшому не повторюється. Із критичного аналізу літератури виокремлюються основні напрями дисертаційного дослідження.

У другому підрозділі «**Сутність методології дослідження слідчої діяльності**» розглядається методологічний плюралізм, який застосовується в практиці правоохоронних органів. Доводиться, що методологія слідчої діяльності полягає у формуванні та використанні соціокультурних умов для розслідування кримінальних справ найбільш ефективними методами. У результаті практичної діяльності здійснюється комплексне використання результатів практично усіх видів культур, що становлять основу будь-якої методології.

Відстоюється думка, що основними компонентами методології слідчої діяльності є культура мислення слідчого, культура його уяви, культура застосування правових норм, культура використання моральних норм. Зазначені методологічні концепції реалізуються за допомогою методів науки кримінального процесу і методів вивчення потреб слідчої практики.

Розділ II «**Імперативність моралі у праві та професійній етиці слідчого**» присвячений філософським проблемам особи слідчого, його професійній етиці та права. Розкрито стан проблеми та визначено філософсько-правові підходи щодо її розв'язання. Акцентується увага не стільки на моралі, скільки на імперативності (наказовості,

владності, безумовності). З урахуванням особливостей слідчої діяльності вмотивовуються вкрай необхідні вимоги моралі у прийнятті юридичних рішень.

У першому підрозділі **«Філософські засади формування особи слідчого»** розглядається особа слідчого з позиції антропології права. Зокрема, ця особа не повинна бути джерелом протистоянь між учасниками кримінального процесу. Антропологічні концепції, засади, установки скеровують слідчого на розуміння онтологічного й деонтологічного призначення людини. Дії слідчого повинні бути гармонійні, синхронні з Природою, а справедливість – абсолютною. У випадку вчинення злочину виникає негармонійна, розбалансована життєдіяльність цілого суспільства. Порушується цілісність Всесвіту, що вимагає спеціальних координаторів. Виконання таких координаторських функцій щодо підтримання гармонії Всесвіту, суспільства людство підсвідомо змушене доручати спеціально підготовленим, компетентним особам – слідчим. Формально компетенція слідчого визначається умовами, які дають право обіймати цю посаду, та внутрішніми вимогами, які закладені у самій людині, що бажає присвятити себе слідчій діяльності.

У другому підрозділі **«Імперативність моралі у професійній етиці слідчого»** зазначається, що свобідна воля людини потребує певних внутрішніх імперативів з метою дотримання онтологічної (правомірної) поведінки. Це завдання повною мірою не може виконати ні мораль, ні професійна етика (як сукупність правил і принципів). Потрібен ще й внутрішній примус – імператив моралі, який має більшу силу від норм професійної етики і може діяти у деяких випадках незалежно від професійної етики.

Досліджуючи предмет професійної етики – мораль, наголошується, що на формування моральних норм еволюційно, протягом значного періоду часу впливають багато чинників. Можливий і штучний спосіб формування моралі. Але цей шлях часто не приносить успіху. Це виявляється в тому, що штучна моральна норма «не приживається» в суспільстві, не має імперативної сили і здебільшого є шкідливою. Але при цьому (враховуючи еволюційність і штучність) формується загальнолюдська мораль, яка є результатом «просіювання» різного роду правил поведінки. Тому загальнолюдська мораль має чіткі установки на доволі великий період, що визначає саму імперативність.

У третьому підрозділі **«Імперативність моралі у позитивному праві»** наголошується, що імперативність моралі, яка випливає із природного права, не завжди адекватно відображає зміст самого природного права. Людина може посилити або послабити імперативність, що не завжди виправдано. Але моральні норми еволюційним шляхом часто підсвідомо набувають природної імперативності, яка й повинна бути зафіксована у позитивному праві. Тоді моральний імператив перетворюється у правовий імператив, державний примус.

Здійснено класифікацію імперативності моралі у праві, тобто правового імперативу на: абсолютний і відносний, внутрішній і зовнішній імперативи. Увага акцентується на тому, що абсолютна імперативність у праві, яка не суперечить природному праву, є найбільш бажаною, оскільки уникаються прогалини у праві і право більше наближається до досконалості. Абсолютну імперативність у праві мають ті моральні норми, які регулюють найбільш суспільно значущі відносини. В інших випадках моральний імператив втрачає силу або діє вибірково. Доводиться, що відносна імперативність моральних норм у праві найбільш поширена. Вона більшою мірою розрахована на совість, сумління, вихованість людини, що нерідко призводить до негативних правових наслідків. Тому і з'являється імперативність права, яка в окремих випадках може нехтувати мораллю.

Відображено, що внутрішній імператив моральних норм у позитивному праві здійснюється через повагу до права, яка визначається почуттям людини до його справедливості, користі, цінності. У випадку неповаги до права може діяти внутрішній імператив моралі. Про зовнішній імператив моралі у праві мова йде тоді, коли

підзаконними правовими актами утверджуються певні моральні обов'язки громадянина (кодекси професійної діяльності і честі, присяги, моральні декларації і зобов'язання тощо). Хоча мораль як особливий регулятор суспільних відносин не потребує державного примусу, проте зовнішній імператив моралі у праві відіграє зосереджуючу увагу на моральних аспектах поведінки, зовнішню актуалізацію на внутрішні процеси у людині.

У четвертому підрозділі **«Моральний імператив у нормах кримінально-процесуального права»** висвітлюються загальні принципи кримінально-процесуального права і ті, в яких відображена імперативність моралі, а також функції, які виконує моральний імператив у кримінально-процесуальному праві.

Відзначено, що основними принципами морального імперативу у нормах кримінально-процесуального права є: верховенство морально-правових норм, інтелектуальне співчуття, правове добродійство, юридична шляхетність. До основних функцій морального імперативу у кримінально-процесуальному праві належать пізнавальна, регулятивна і мотивуюча функції.

Доводиться, що пізнавальна, регулятивна і мотивуюча функції морального імперативу кримінально-процесуального права є взаємним відображенням двох множин – права і моралі. Зміна елементів однієї з них призводить до зміни елементів іншої. Однак провідну роль в цьому відіграють залежності елементів множини права від елементів множини моралі, в чому й полягає досліджувана імперативність моралі.

Розділ III **«Філософсько-правове обґрунтування процесу імперативізації моралі у професійній діяльності слідчого»** присвячений власне процесуальній діяльності слідчого.

У першому підрозділі **«Філософсько-правові проблеми етизації професійної діяльності слідчого»** констатується, що професійна діяльність слідчого має моральну природу. Тому професійна етика слідчого відображає певну етизацію, в якій провідна роль належить імперативності моралі.

Етизація професійної діяльності слідчого – це науково-моральне обґрунтування становлення особи слідчого як спеціаліста, його ефективних професійних задумів у застосуванні юридичних норм та особистої поведінки поза службою з метою гуманізації суспільних відносин у правовому полі. Звідси впливають такі компоненти етизації професійної діяльності слідчого: етизація юридичної освіти, етизація правової думки, етизація застосування правових норм, етизація повсякденності слідчого. Водночас наголошується, що етизація професійної діяльності слідчого наштовхується на серйозні об'єктивні та суб'єктивні проблеми, які необхідно вирішувати шляхом будівництва правової держави.

Другий підрозділ **«Філософсько-правовий вимір імперативного морального регулювання професійних дій слідчого»** присвячений неоднозначній оцінці професійних дій слідчого, однією з причин якої є характер моральної імперативності, ступінь тих обмежень, які пропонує мораль.

Зокрема, державні вимоги до професійних дій слідчого не завжди співпадають з імперативністю моралі. Тому імперативність моралі часто нівелюється, стає перешкодою, що може призвести до її нехтування і прийняття несправедливого рішення. Вимір імперативного регулювання професійних дій слідчого часто зводиться до персоналізації, авторитаризації. Філософсько-правовий вимір імперативного морального регулювання професійних дій слідчого стосується спонукальних дій (а не заборон) слідчого, які впливають із морально-етичних норм кримінально-процесуального закону. Кримінально-процесуальне право задає певне моральне веління, яке повинно опановувати слідчий. В цілому моральна імперативність повинна бути об'єднуючим чинником трьох видів правил: процесуальних,

криміналістичних і моральних, тоді професійні дії слідчого будуть об'єктивними і безальтернативними.

У третьому підрозділі «**Філософсько-моральна імперативізація основних кримінально-процесуальних дій слідчого**» досліджуються не всі, а тільки певні слідчі дії з позиції філософії права, зокрема імперативності моралі: слідчий огляд, допит, обшук, виїмка, пред'явлення для впізнання. Крім того, вносяться пропозиції щодо викладу ст. 69 КПК України у новій редакції.

Четвертий підрозділ «**Вплив імперативу моралі на професійно-психологічну діяльність слідчого**» присвячений дослідженню і обґрунтуванню з позиції впливу імперативу моралі на професійно-психологічну діяльність таких психологічних особливостей процесуальної діяльності слідчого: правова регламентація, наявність владних повноважень, дефіцит часу, комунікабельність, розумові завдання, негативні емоції, наявність небезпеки ризику, несподівані зміни ситуацій, умови праці (відомі у науці), культурологічна регламентація, філософсько-правові обґрунтування (власна пропозиція). Таким чином, стверджується, що імперативність моралі у професійній діяльності слідчого ефективно здійснюється у випадку психологічної підготовки та набуття психологічних знань.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання щодо філософсько-правового значення імперативності моралі у професійній діяльності слідчого.

У **Висновках** викладено загальні підсумки дослідження. Зокрема, відзначається:

1. Методологічні основи імперативності моралі у професійній діяльності слідчого містяться у соціокультурних умовах розвитку суспільства, у результатах практично усіх видів культур, які впливають на розслідування кримінальних справ. Компонентами методології слідчої діяльності є культура мислення слідчого, культура уяви слідчого, культура застосування правових норм, культура використання моральних норм слідчим. Метою професійної методології є створення умов для розвитку слідчої діяльності в межах позитивного і природного права.
2. У філософії слідчого основну роль відіграють юридична антропологія, юридична етика, юридична деонтологія, юридична психологія. Знання основних наук дають можливість слідчому зрозуміти онтологічне й деонтологічне призначення людини, її поведінки та правосуддя, яке полягає у підтриманні гармонії Всесвіту. Основним чинником впливу на вибір професії слідчого є антропологічний.
3. Професійна свідомість слідчого містить два основні компоненти –правову та моральну свідомість, кожна з яких формується під впливом відповідно до правових чи моральних мотиваційних чинників, моральних норм і принципів суспільства, відповідає потребам його розвитку та вирішення завдань боротьби зі злочинністю. Професійна свідомість слідчого входить у загальну систему забезпечення справедливості та законності, є однією із важливих умов гарантування основних прав та свобод особи у процесі розслідування кримінальних справ.
4. Внутрішньої моральної сили набувають ті моральні норми, які утворилися й утвердилися еволюційно. Вони відображені у повазі до права. При внесенні державою моральні норми формують лише зовнішню імперативність, яка полягає у дотриманні правових норм без переконання у їх цінності і корисності. Із природного права випливає абсолютність імперативності моралі, а з позитивного – відносна імперативність. Взірцем імплементації морального імперативу у чинне законодавство слугує міжнародне право. Воно формується з національних моральних імперативів, які створюють цілісну систему загальнолюдських цінностей. Узаконені світові цінності

відповідають нормам природного права, характеризуються онтологічністю та аксіологічністю.

5. Морально-правові норми, які утворюють основу для проведення розслідування, наділені внутрішнім і зовнішнім імперативом, які іменуються теоретичною і практичною справедливістю: теоретична справедливість (як внутрішній імператив морально-правової норми) характеризується більшим ступенем абсолютності, ніж практична справедливість (як зовнішній імператив морально-правової норми), встановлена слідчим. Сила внутрішнього імперативу залежить від збалансованості правових і моральних норм, узгодженості з нормами природного права, а сила зовнішнього імперативу – від особи слідчого, його совісті, сумління, правового почуття й професіоналізму.
6. Дія, поведінка людини має зовнішні та внутрішні імперативи, які підвладні або не підвладні розумові, який скеровує імператив моралі на позитивну чи негативну поведінку. Якщо розум людини буде скерований на невдалий вибір (у певному випадку) морального імперативу, то поведінка може бути оцінена як негативна. Провідну роль у дії імперативу моралі відіграє моральне почуття, узгоджене з нормами природного, а також позитивного права.
7. Професійна діяльність слідчого в основному спрямована на захист державної волі. При цьому така дія не повинна завдавати шкоди народній волі. В межах чинного законодавства слідчий захищає загальну волю, до якої входить державна і народна воля, дотримуючись морального принципу справедливості.
8. Державні вимоги до професійних дій слідчого не завжди співпадають з імперативністю моралі. Тому імперативність моралі часто нівелюється, стає перешкодою, що може призвести до її нехтування і прийняття несправедливого рішення. Вимір імперативного регулювання професійних дій слідчого часто зводиться до персоналізації, авторитаризації. Філософсько-правовий вимір імперативного морального регулювання професійних дій слідчого стосується спонукальних дій (а не заборон) слідчого, які впливають із морально-етичних норм кримінально-процесуального закону. Кримінально-процесуальне право задає певне моральне веління, яке повинно опановувати слідчий. В цілому моральна імперативність повинна бути об'єднуючим чинником трьох видів правил: процесуальних, криміналістичних і моральних, тоді професійні дії слідчого будуть об'єктивними і безальтернативними.
9. Основні кримінально-процесуальні дії слідчого мають філософсько-правову природу. Кожна стадія досудового слідства характеризується імперативністю моралі. Найбільше проявів імперативності моралі відбувається під час слідчого огляду, допиту, обшуку, виймки та ін. Стосовно кожної слідчої дії існує комплекс моральних імперативів, які закріплені в законі і мають спонукальну дію. Імперативність моралі гармонізує морально-правові норми кримінального процесу і морально-професійну дію слідчого, що є необхідним для встановлення істини у будь-якому правовому явищі, що перебуває у процесі розслідування.
10. Професійна етика слідчого і моральний імператив як її рушійна сила продукує три рефлексії доброї волі – абстрактну, недосконалу і повну. Вибір однієї із рефлексій залежить від конкретної кримінальної справи та процесуальних завдань. Крім того, професійна етика слідчого містить у собі відносні морально-етичні норми, оскільки свобода вибору його морально-правового рішення узгоджується із законом. Тому необхідно, щоб ця відносність поступово зменшувалась і в майбутньому посилювався морально-імперативний регулятивний процес поведінки людини у правовому полі та в суспільному розвитку загалом.

11. Імперативність моралі у професійній етиці слідчого впливає із необхідності скеровувати свобідну волю громадянина на правомірну поведінку, законність та справедливість прийняття юридичних рішень. Імператив моралі (як внутрішній примус, внутрішній мотиваційний чинник) має більшу силу від норм професійної етики, оскільки імператив моралі впливає із природного права, а професійна етика – із позитивного права.
12. Імперативність моралі відображена в етизації професійної діяльності слідчого, яка полягає у науково-моральному обґрунтуванні становлення особи слідчого як спеціаліста, його ефективних професійних задумів у застосуванні юридичних норм та особистої поведінки.
13. Крім утверджених в науці психологічних характеристик процесуальної діяльності слідчого, існують ще й культурологічна регламентація та філософсько-правове обґрунтування. Психологічно-моральний аспект культурологічної регламентації кримінально-процесуальної діяльності полягає в тому, що правова свідомість слідчого визначається передусім аспектами психологічної та моральної культури, ієрархією використання культурних норм у кожному конкретному випадку. Використовуючи філософсько-правові категорії, норми природного права, слідчий скеровує свої психічні зусилля на виконання професійних завдань під впливом імперативності моралі.

Поряд із висвітленням імперативності моралі у професійній діяльності слідчого у дисертації відведено місце пропозиціям щодо удосконалення кримінально-процесуального закону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Парасюк В.М. Правові умови та засоби забезпечення службової дисципліни і законності працівників органів внутрішніх справ // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2003. – № 1. – С. 193–201.
2. Парасюк В.М. Зміст моральних норм у праві // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 1. – С. 318–329.
3. Парасюк В.М. Моральне обґрунтування кримінально-процесуальних дій слідчого // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. – 2004. – № 3. – С. 364–372.
4. Парасюк В.М. Професійна етика слідчого міліції: спроба загальнотеоретичної характеристики // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. Серія юридична. – 2005. – № 1. – С. 357–365.
5. Парасюк В.М. Філософія особи слідчого міліції // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2006. – № 3. – С. 368–376.
6. Парасюк В.М. Проблеми морального імперативу у професійній діяльності слідчого // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2008. – № 1. – С. 358–366.
7. Парасюк В.М. Професійна етика слідчого органів внутрішніх справ: Навч. посібник. – Львів: ЛІВС при НАВС України; Афіша, 2004. – 68 с.
8. Парасюк В.М. Особа слідчого міліції з позиції антропології права // Молодь у юридичній науці: збірник тез міжнародної наукової конференції молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (27–28 жовтня 2006 р., м. Хмельницький): у 5-ти частинах: частина п'ята: «Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право. Кримінальний процес і криміналістика, судова експертиза». Підтом 2. – Хмельницький: видавництво Хмельницького університету управління та права, 2006. – С. 38–42.

9. Парасюк В.М. Службовий обов'язок як елемент професійної правосвідомості слідчого // Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави. Матеріали науково-звітної конференції факультету кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ 16 лютого 2007 р. – Львів: ЛьВДУВС. – 2007. – С. 43–47.
10. Парасюк В.М. Філософські проблеми етизації професійної діяльності слідчого // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права [Текст]: тези доп. наук.-теорет. конф., Київ, 26 січня 2008 р. / редкол.: Є.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, М.В. Костицький [та ін.]; передмова О.М. Джужі. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 135–136.
11. Парасюк В.М. Імперативність моралі у професійній етиці слідчого // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: Матеріали Другої звітної наукової конференції. – Львів, 2008. – С. 196–199.

АНОТАЦІЯ

Парасюк В.М. Імперативність моралі у професійній діяльності слідчого: філософсько-правовий вимір. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю: 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2008.

Дисертація присвячена з'ясуванню імперативної дії моралі у професійній діяльності слідчого.

У роботі досліджено сутність методології слідчої діяльності, роль імперативності моралі у праві та професійній етиці слідчого. Подано філософсько-правове обґрунтування процесу імперативізації моралі у професійній діяльності слідчого. Сформульовані дефініції та здійснено всебічний аналіз морального імперативу у позитивному праві.

Доведено, що імператив моралі впливає із природного права, а у позитивному праві має спонукальний характер.

Ключові слова: філософія права, моральний імператив, слідчий, професійна діяльність, природне право, позитивне право.

АННОТАЦИЯ

Парасюк В.М. Императивность морали в профессиональной деятельности следователя: философско-правовое измерение. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности: 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2008.

Диссертация посвящена выяснению императивного действия морали в профессиональной деятельности следователя.

В работе исследованы сущность методологии следственной деятельности, роль императивности морали в праве и профессиональной этике следователя. Изложено философско-правовое обоснование процесса императивизации морали в профессиональной деятельности следователя. Сформулированы дефиниции и осуществлен всесторонний анализ морального императива в позитивном праве.

Доказано, что императив морали вытекает из естественного права, а в позитивном праве имеет побуждающий характер.

Особое внимание уделено рассмотрению методологии исследования профессиональной деятельности следователя. Автор считает, что методология следственной деятельности состоит

в формировании и использовании социокультурных условий для расследования уголовных дел наиболее эффективными методами. В результате практической деятельности осуществляется комплексное использование результатов практически всех видов культур, что составляет основание любой методологии.

По мнению исследователя, основными компонентами методологии следственной деятельности является культура мышления следователя, культура его воображения, культура применения правовых норм, культура использования моральных норм.

Диссертант рассматривает личность следователя с точки зрения антропологии права. Антропологические концепции, устои, установки следователя направлены на понимание онтологического и деонтологического назначения человека. Действия следователя должны быть гармонизированы, синхронными с Природой, а справедливость – абсолютной. В случаях совершения преступления возникает разбалансированная жизнедеятельность целого общества.

Акцентируется внимание на том что, свободная воля человека требует внутренних императивов с целью соблюдения онтологического (правомерного) поведения. Это задание в полной мере не может выполнить мораль и профессиональная этика. Необходимо еще и внутреннее принуждение – императив морали, исходящий из норм профессиональной этики, который может действовать в некоторых случаях независимо от профессиональной этики.

Автор классифицирует императивность морали в праве, то есть правовой императив, на абсолютный и относительный, внутренний и внешний императивы. Считает, что абсолютная императивность в праве, не противоречащая естественному праву, является наиболее желанной, поскольку ликвидируются пробелы в праве и оно наиболее приближается к совершенству. Абсолютную императивность в праве имеют те моральные нормы, которые регулируют наиболее общественно значимые отношения. В иных случаях моральный императив теряет силу или действует выборочно. Исследователь доказывает, что относительная императивность моральных норм в праве является наиболее распространенной. Она в значительной степени рассчитана на совесть, воспитанность человека, что зачастую имеет отрицательные правовые результаты.

В диссертации констатируется, что внутренний императив моральных норм в позитивном праве осуществляется посредством уважения к праву, которое определяется чувством человека к его справедливости, пользе, ценности. В случае неуважения к праву может действовать внутренний императив морали. О внешнем императиве морали в праве речь идет в том случае, когда подзаконными правовыми актами утверждаются некоторые моральные обязательства гражданина (кодексы профессиональной деятельности, чести, присяги и т.д.).

Констатируется, что профессиональная деятельность следователя имеет моральную природу. Поэтому профессиональная этика следователя отображает некоторую этизацию, ведущая роль которой принадлежит императивности морали.

Государственные требования к профессиональным действиям следователя не всегда совпадают с императивностью морали. Поэтому императивность морали зачастую нивелируется, что может привести к игнорированию ею и принятием несправедливого решения. Измерение императивного регулирования профессиональных действий следователя зачастую сводится к персонализации, авторитаризации.

Один из подразделов диссертации посвящен исследованию и обоснованию с позиции влияния императива морали на профессионально-психологическую деятельность таких психологических особенностей процессуальной деятельности следователя, как правовая регламентация, наличие властных полномочий, дефицит времени, коммуникабельность, умственные задания, отрицательные эмоции, наличие опасности риска, неожиданные изменения ситуаций, условия работы, культурологическая регламентация, философско-правовые обоснования.

Ключевые слова: философия права, моральный императив, следователь, профессиональная деятельность, естественное право, позитивное право.

SUMMARY

Parasyuk V.M. The imperativity of morality in the professional activity of investigator: philosophic-legal aspect. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of law Sciences candidate in specialty 12.00.12. – Philosophy of law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2008.

The thesis is dedicated to clarification of imperative action of morality in the professional activity of the investigator.

The research of essence of the investigatory activity methodology, the role of morality imperativity in law and professional ethics of the investigator is carried out. The philosophic-legal substantiation of morality imperativization process in the professional activity of investigator is proposed. Definitions are formulated and complex analysis of moral imperative in positive law is carried out. It is proved that the imperative of morality comes out of natural law and has inductive character positive law.

Key words: philosophy of law, moral imperative, investigator, professional activity, natural law, positive law.

Здано до друку 02.04.2008 р. Підписано до друку 04.04.2008 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 49.

Надруковано видавничим центром
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41